

УДК 330.322:336

Н.А. Марченко, ст. викладач

Чернігівський державний інститут економіки і управління, м. Чернігів, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Досліджено теоретичні питання сутності інвестиційної привабливості країни з позиції науковців та міжнародних організацій, практичні аспекти формування рейтингів інвестиційної привабливості країн та визначення позиції України в розглянутих рейтингах.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, конкурентоспроможність, міжнародні рейтинги.

Исследованы теоретические вопросы сущности инвестиционной привлекательности страны с позиции ученых и международных организаций, практические аспекты формирования рейтингов инвестиционной привлекательности стран и определения позиции Украины в рассматриваемых рейтингах.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат, конкурентоспособность, международные рейтинги.

Investigated the theoretical questions of essence of investment attractiveness of the country from the perspective of scientists and international organizations, the practical aspects of the formation of the investment attractiveness ratings and determine the position of Ukraine in these rankings.

Key words: investment attractiveness of the investment climate, competitiveness, international ratings.

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки сприяла значній активізації міжнародних інвестиційних процесів. Кожна держава прагне економічної стабільності та розвитку. Особливо нагальним це питання є для України, що тільки увійшла до ринкової економіки і має нагальну потребу вливання іноземного капіталу. Для залучення коштів з інших країн необхідним є становлення позитивного іміджу на міжнародному інвестиційному ринку.

Інвестиційна привабливість, методи її визначення і зв'язок із динамікою економічного розвитку вже давно перебувають у центрі уваги науковців, економістів та урядовців, оскільки якість тих чи інших оцінок і ступінь їх відповідності економічним реаліям суттєво позначаються на ґрунтовності стратегічних рішень щодо розвитку держави та інтересу іноземних інвесторів до країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основам визначення та аналізу інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату країни в сучасних умовах були присвячені роботи таких учених: В.Є. Будякова, А.П. Гайдуцького, О.В. Дудкіна, І.Й. Малого, Т.О. Королюк, Л.О. Лігоненко, О.Л. Пластуна, Н.Є. Скоробагатої, А.І. Сухорукова, А.А. Пересади, Г.О. Харламової.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Існує достатньо багато підходів щодо визначення інвестиційної привабливості. Особливо багато відмінностей теоретичного тлумачення полягає у тому, що одні науковці застосовують цей термін для різних об'єктів вкладання коштів (підприємство, галузь, регіон, країна), а інші – обґрунтовують різну методику його розрахунку. При практичному застосуванні визначення рейтингу інвестиційної привабливості країн міжнародні організації також закладають різні показники і, як правило, відмінні методики.

Мета статті. Основною метою цієї роботи є аналіз підходів до визначення сутності "інвестиційна привабливість" та аналіз поточної позиції України у найбільш впливових міжнародних рейтингах, а також визначення основних заходів для підвищення конкурентних позицій української економіки на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження інвестиційного клімату держави засновується, переважно, на експертних оцінках спеціалізованих рейтингових агентств і розраховується за комплексом спеціалізованих показників [8, с. 7; 13]. Аналіз загальноекономічної ситуації відображає стан у більшості сфер господарства країни, але не може однозначно свідчити про такий стан в усіх галузях.

Комплексна оцінка інвестиційної привабливості в авторських методиках ґрунтується на аналізі кількох складових. У більшості методик до них відносять аналіз інвестиційно-

го клімату держави (включає дослідження вартості валового національного продукту, рівня зайнятості, інфляції, процентних ставок, валютного курсу, фіскальної і монетарної політики уряду та їх впливу на діяльність суб'єктів господарювання).

В.Є. Будяков виділяє в інвестиційній привабливості окремі її детермінанти: інвестиційний клімат, інвестиційний потенціал, інвестиційний ризик та інвестиційна активність [1, с. 3]. В той же час у своїй монографії А.І. Сухоруков інвестиційний клімат визначає як сукупність політичних, економічних, юридичних, соціальних і інших чинників, які визначають, у підсумку, ступінь ризику капіталовкладень і можливостей їх ефективного використання [13]. Таким чином, за останнім підходом інвестиційний клімат формує інвестиційний ризик.

На думку Я.О. Колесник, Н.Є. Скоробагатової, “інвестиційна привабливість – це економічна категорія, яка поєднує в собі аналіз таких характеристик, як природно-ресурсний потенціал, рівень економічного розвитку країни, політична стабільність, освітній та науковий потенціал, географічне положення, господарський розвиток країни тощо, при здійсненні якого інвестор може оцінити доцільність вкладання в цю країну інвестицій та наявність можливостей для подальшої діяльності” [6].

Практичний підхід до поняття “інвестиційна привабливість країни” в українського вченого Н.В. Ковалю: “це позиція країни на світовому ринку інвестиційних ресурсів порівняно з іншими країнами-реципієнтами інвестицій, яка залежить від умов інвестиційної діяльності в країні та характеризує доцільність вкладення капіталу в конкретну країну” [5, с. 4].

Отже, єдиного підходу до дефініції “інвестиційна привабливість країни” не існує. На нашу думку, інвестиційний клімат, як сукупність окремих чинників політичного, правового, економічного, соціального та організаційного характеру, формує інвестиційну привабливість країни. Така думка підтверджується методиками практичних розрахунків рейтингової оцінки інвестиційної привабливості національних економік міжнародними організаціями.

Одним з найвпливовіших рейтингів оцінки інвестиційної привабливості у світі є індекс “Ведення бізнесу”, який щороку розраховується Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією *Doing Business*. Методика розрахунку побудована на оцінці умов ведення бізнесу в кожній країні від реєстрації до ліквідації компанії. Індекс “Ведення бізнесу” є інтегральним показником із десяти складових (до 2011 року – із дев'яти), що впливають на його формування (табл. 1). Ці складові фактично являють собою рейтингові оцінки, розраховані на основі окремих регуляторних, фіскальних та ринкових обмежень, що впливають на отримання чи досягнення результату (у дужках відмічено результат України у 2013 році) [2; 11]:

1) реєстрація підприємств – враховує кількість процедур з реєстрації (7), кількість днів (22), витрати у процентах від душевого доходу (1,5) та мінімальний сплачений капітал у процентах від душевого доходу населення (0,0);

2) отримання дозволу на будівництво – враховує кількість процедур (20), кількість днів (375), витрати у процентах від душевого доходу (1262,6);

3) підключення до мережі електропостачання – враховує кількість процедур (11), кількість днів (285), витрати у процентах від прибутку на душу населення (192,3);

4) реєстрація власності – враховує кількість процедур (10), кількість днів (69), витрати у процентах від вартості об'єкта власності (3,7);

5) кредитування – враховує рівень правової захищеності в балах від 0 до 10 (9), рейтинг доступності кредитної інформації від 0 до 6 (4), кількість позичальників у публічному реєстрі у процентах від дорослого населення (0,0), кількість позичальників у приватному реєстрі у процентах від дорослого населення (23,3);

6) захист інтересів інвесторів – враховує індекс повноважень прийняття рішення на фірмах (5), індекс відповідальності керівництва фірм (2), індекс впливу власників акцій (7), виводиться на основі попередніх трьох індексів індекс захисту інтересів інвесторів (4,7);

7) система оподаткування – враховує кількість платежів (28), кількість годин на рік (491), середньозважену ставку оподаткування у відсотках (55,4);

8) міжнародна торгівля – враховує кількість документів на оформлення експорту (6), кількість днів на оформлення експорту (30), витрати на оформлення експорту в дол США на контейнер (1865), кількість документів на оформлення імпорту (8), кількість днів на оформлення імпорту (33), витрати на оформлення імпорту в дол США на контейнер (2155);

9) забезпечення виконання контрактів – враховує кількість процедур (30), кількість днів (343), витрати у процентах від суми вимоги (41,5);

10) ліквідація підприємств (банкрутство) – враховує кількість років (2,9), витрати у процентах від статутного фонду (42), рівень повернення боргів при банкрутстві у центрах на долар (8,7).

Таблиця 1

Місце України у рейтинговому дослідженні Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації Doing Business за індексом “Ведення бізнесу” у розрізі окремих складових у 2009-2013 роках [11]

Категорії рейтингу	Місце у рейтингу по роках					Зміна позиції, 2013 р. до 2012 р.
	2009	2010	2011	2012	2013	
Реєстрація підприємств	128	136	118	116	50	+66
Отримання дозволу на будівництво	179	181	182	182	183	-1
Підключення до мережі електропостачання	...	...	169	170	166	+4
Реєстрація власності	140	160	165	168	149	+19
Кредитування	28	30	21	23	23	0
Захист інтересів інвесторів	142	108	108	114	117	-3
Система оподаткування	180	181	181	183	165	+18
Міжнародна торгівля	121	139	136	144	145	-1
Забезпечення виконання контрактів	48	43	44	44	42	+2
Ліквідація підприємств	143	145	158	158	157	+1
Ведення бізнесу	145	147	149	152	137	+15

Розрахунок рейтингу на кожний наступний рік здійснюється станом на 1 червня поточного року, базуючись на опитуванні понад 9600 авторитетних експертів із країн, що оцінюються.

Позитивні зрушення рейтингу України у 2013 році пов’язані, перш за все, зі значним поліпшенням умов започаткування бізнесу, реєстрації власності та зниженням податкового навантаження на бізнес. Однак сама система оподаткування, процедури з ліквідації підприємств та умови отримання дозволу на будівництво і підключення до системи енергопостачання знаходять на низьких місцях у світовому рейтингу.

Перевагою методики розрахунку індексу “Ведення бізнесу” є комплексне дослідження стану умов, в яких опиняється бізнес у кожній конкретній країні; недоліком – відсутність єдиної системи розрахунку і вимірювання кожного з показників, що входять до окремих складових, та недооцінка рівня ризику в країні.

Впливовою міжнародною організацією, що впливає на оцінку інвестиційної привабливості країн, є Всесвітній економічний форум у Давосі, який проводить досить складне оцінювання конкурентоспроможності країн світу, спираючись на дослідженнях 110 індикаторів, третина з них – статистичні дані міжнародних організацій, а решта –

дані щорічного опитування керівників підприємств за методологією цієї міжнародної організації. Всесвітній економічний форум почав розраховувати Індекс глобальної конкурентоспроможності у 1979 році. Україна була включена до рейтингу в 1997 році. Індекс складається з 12 субіндексів, представлених у таблиці 2.

Таблиця 2

Місце України у розрізі складових Індексу глобальної конкурентоспроможності у 2007-2012 роках [7; 10]

Складові індексу	Місце у рейтингу по роках (кількість країн у рейтингу)					Зміна позиції, 2012 р. до 2011 р.
	2007-2008 (131)	2008-2009 (131)	2009-2010 (133)	2010-2011 (139)	2011-2012 (140)	
Індекс глобальної конкурентоспроможності	73	72	82	89	82	+7
Державні та приватні інституції	115	115	120	134	131	+3
Інфраструктура	77	79	78	68	71	-3
Макроекономічна стабільність	82	91	106	132	112	+20
Охорона здоров'я та початкова освіта	74	60	68	66	74	-8
Вища освіта та професійна підготовка	53	43	46	46	51	-5
Ефективність ринку товарів	101	103	109	129	129	0
Ефективність ринку праці	65	54	49	54	61	-7
Рівень розвитку фінансового ринку	85	85	106	119	116	+3
Оснащення новітніми технологіями	93	65	80	83	82	+1
Обсяг ринку	26	31	29	38	38	0
Рівень розвитку бізнесу	81	80	91	100	103	-3
Інноваційність	65	52	62	63	74	-11

Всесвітній економічний форум відносить Україну до країн з другою стадією розвитку економіки, які орієнтовані на ефективність. Особливістю цієї групи є орієнтованість на базові вимоги до конкурентоспроможності: розвинутість інфраструктури, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта. Однак у критичному стані знаходяться рівень розвитку фінансового ринку, ефективність ринку товарів та ринку праці, оснащення новітніми технологіями.

Покращення позиції України за рейтингом Індексу глобальної конкурентоспроможності у 2012 році пов'язано з макроекономічною стабілізацією та деяким покращенням рівня розвитку фінансового ринку та державних і приватних інституцій. Необхідно підкреслити, що значення п'ятьох з дванадцяти субіндексів для України знаходяться у категорії критичних відставань: державні та приватні інституції, ефективність товарного ринку, рівень розвитку фінансового ринку, макроекономічна стабільність та рівень розвитку бізнесу.

Перевагою методики розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності є ретельне дослідження різноманітних аспектів функціонування економіки держав з урахуванням думок експертів. Недоліком цього інтегрального показника є наявність у ньому окремих критеріїв, де кількість і склад властивостей, що синтезуються, значною мірою зумовлені суб'єктивними факторами.

Авторитетним рейтингом привабливості інвестиційного середовища країни є індекс конкурентоспроможності неприбуткової навчально-дослідницької структури – Міжнародний інститут розвитку менеджменту (м. Лозанна, Швейцарія). В основу цього рейтингу покладено оцінку здатності національної системи управління створювати сприятливі умови і конкурентоспроможне середовище для об'єктів підприємницької діяльності. Міжнародний інститут розвитку менеджменту оцінює кожну країну на основі аналізу 331 критерію (у 2011 році) за чотирма основними напрямками:

- стан економіки (78 критеріїв);

- ефективність уряду (урядової політики) (71 критерій);
- ефективність бізнесу (стан ділового середовища) (68 критеріїв);
- стан інфраструктури (114 критеріїв).

Дві третини показників становить національна статистика та статистичні дані, акумульовані міжнародними дослідницькими організаціями, за попередній рік, одна третина – результати управлінського опитування.

Україна вперше увійшла до цього рейтингу 2007 року. Протягом всіх наступних років динаміка позицій України є негативною, демонструючи прикру стабільність, постійно перебуваючи наприкінці списку (табл. 3).

Таблиця 3

Місце України в рейтингу конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту в 2007-2011 роках [9]

Складові індексу	Місце у рейтингу по роках (кількість країн у рейтингу)					Зміна позиції, 2011 р. до 2010 р.
	2007 (55)	2008 (55)	2009 (57)	2010 (58)	2011 (59)	
Загальна оцінка конкурентоспроможності	46	54	56	57	57	0
Економічні показники	43	50	55	55	45	+10
Ефективність уряду	48	52	56	56	58	-2
Ефективність бізнесу	46	52	53	54	55	-1
Інфраструктура	47	46	48	41	48	-7

У 2012 році Україна посіла 57 місце у рейтингу конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту серед 59 країн, набравши 46,88 балів зі 100 можливих [14]. Оцінювання проводилось на основі 329 критеріїв. Необхідно звернути увагу, що за останні 5 років аналітики Міжнародного інституту розвитку менеджменту стабільно негативно оцінюють ситуацію, яка склалася в Україні, про що свідчить падіння її рейтингу з 2007 року на 11 позицій.

Рейтинг конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту, на відміну від рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, охоплює ширший спектр показників, які включають у себе характеристику інфраструктури, суспільних настроїв та стандартів ведення бізнесу. Однак цей список країн цього рейтингу значно коротший за перелік країн Індексу глобальної конкурентоспроможності. Суперечним питанням також при встановленні рівня конкурентоспроможності Міжнародним інститутом розвитку менеджменту є нестабільна кількість критеріїв оцінки.

Безпосередня оцінка інвестиційної привабливості України з вересня 2008 року також проводиться Європейською Бізнес Асоціацією (неурядова організація, яка об'єднує 950 європейських, міжнародних і вітчизняних компаній, що працюють в Україні). Дослідження виконується методом щоквартального опитування керівників українських і закордонних компаній-членів Асоціації, які працюють на українському ринку. Об'єктом дослідження виступає інвестиційний клімат як сукупність політичних, економічних, законодавчих, регуляторних та інших факторів, які в кінцевому рахунку визначають ступінь ризику капіталовкладень та можливість їх ефективного використання [3]. Індекс інвестиційної привабливості розраховується за методом розрахунку середнього арифметичного значень п'яти компонентів, оцінених за п'ятибальною системою: загальна оцінка інвестиційного клімату, динаміка розвитку інвестиційного клімату за підсумками попереднього кварталу, очікувана динаміка розвитку інвестиційного клімату на найближчі три місяці, ймовірність інвестування в Україну з боку нових учасників, оцінка інвестиційного клімату в конкретній галузі в найближчі три місяці.

Динаміку Індексу інвестиційної привабливості України за вересень 2008 року – березень 2012 року представлено на рисунку. За підсумками четвертого кварталу 2012 року, Європейська Бізнес Асоціація погіршила Індекс інвестиційної привабливості України до 2,12 бала (це найнижчий показник за останні 4 роки) [4].

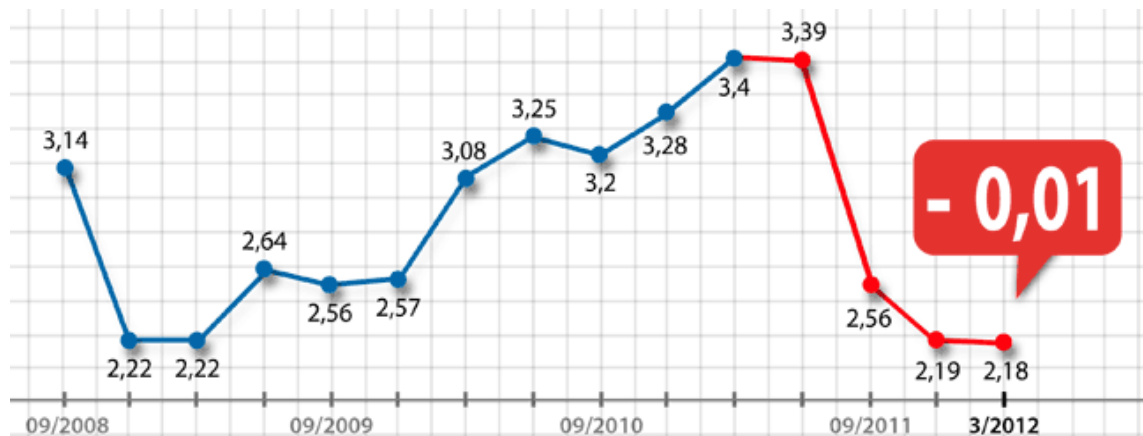

Рис. Динаміка Індексу інвестиційної привабливості України за вересень 2008 року – березень 2012 року [3]

Основною перевагою методики оцінювання Індексу інвестиційної привабливості є експертна оцінка стану економіки України зсередини, тобто на основі досвіду праці на вітчизняному ринку. Недоліком можна вважати відсутність порівняльної оцінки з іншими країнами та спрощений підхід до самого оцінювання.

Висновки і пропозиції. Методики міжнародної оцінки інвестиційної привабливості мають значні розбіжності, однак велика кількість методик ранжування дозволяє інвестору отримати різносторонню інформацію стосовно всіх аспектів інвестиційної привабливості країни та проводити систематичний порівняльний аналіз ефективності національного конкурентного середовища. Прозорість інформації щодо методики ранжування більшості критеріїв дає право впливати на майбутні результати шляхом проведення реформ, у першу чергу, у найслабших позиціях рейтингів.

Аналіз міжнародних рейтингових оцінок доводить низькі конкурентні позиції інвестиційної привабливості вітчизняної економіки. Основними чинниками, що негативно впливають на інвестиційну привабливість України, є: низька ефективність уряду, складність отримання дозвільних документів, слабка розвиненість фінансового ринку і ринку товарів, складність і несталість системи оподаткування. Вирішення проблем національної економіки необхідно починати зі зміни філософії уряду, орієнтовану на створення умов для зацікавлення вітчизняного інвестора вкладати кошти та використовувати прибутки всередині країни, не вивозячи їх за кордон. Беззаперечним є факт, що основою інвестиційної привабливості країни є конкурентоспроможні національні підприємства. Тому у справі розвитку конкурентоспроможності підприємств промислова політика держави має бути спрямована на розв'язання таких завдань:

- вдосконалення правового регулювання розвитку конкурентного середовища;
- постійний розвиток і вдосконалення інфраструктури промисловості;
- активізація інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств;
- сприяння розвитку лізингу інноваційного виробничого обладнання;
- запровадження стимулів ресурсозаощадження та енергозбереження;
- орієнтація виробництва на міжнародні стандарти якості;
- стимулювання і розширення виробництва, орієнтованого на експорт;
- впровадження сучасного інструментарію захисту інтересів вітчизняного виробника.

Важливим моментом у вирішенні питань економічного розвитку і відповідного покращення інвестиційної привабливості держави є формування нового світогляду украї-

нських бізнесменів і менеджерів, ядром якого повинно стати усвідомлення необхідності інноваційного технологічного розвитку, без якого в сучасних умовах не можливе виробництво конкурентоспроможного кінцевого продукту.

Список використаних джерел

1. Будяков В. Є. Методи підвищення інвестиційної активності у регіоні: автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 "Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка" / В. Є. Будяков. – Донецьк, 2009. – 22 с.
2. Ведение бизнеса в Украине – Doing Business – Всемирный Банк [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/>.
3. ЄБА Індекс інвестиційної привабливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eba.com.ua/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=7&Itemid=13&lang=uk.
4. Європейська Бізнес Асоціація погіршила Індекс інвестиційної привабливості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/ukr/detail/151145>.
5. Коваль Н. В. Інвестиційна привабливість України в міжнародних рейтингових оцінках / Н. В. Коваль // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 17. – С. 3-10.
6. Колесник Я. О. Проблеми визначення інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату в Україні [Електронний ресурс] / Я. О. Колесник, Н. Є. Скоробагатова. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Evkpi/2012/3ME%5C12.pdf.
7. Конкурентоспроможність економіки України: місце України в основних світових рейтингах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=173714&cat_id=173713.
8. Коюда О. П. Інвестиційна привабливість підприємства в умовах трансформації економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 "Економіка підприємства і організація виробництва" / О. П. Коюда. – Х., 2003. – 16 с.
9. Лігоненко Л. О. Оцінка інноваційності економіки в міждержавних рейтингах / Л. О. Лігоненко // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 3. – С. 5-22.
10. Малий І. Й. Україна: макроекономічний вимір конкурентоспроможності економіки / І. Й. Малий, Т. О. Королук // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2012. – № 27 (Т.1). – С. 156-163.
11. Місце України за рейтингом "Ведення бізнесу 2013" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua/file/link/193720/file/DB_2013.doc.
12. Пластун О. Л. Міжнародні інвестиційні рейтинги як засіб усунення інформаційної асиметрії на макроекономічному рівні / О. Л. Пластун, О. В. Дудкін // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 3. – С. 191-198.
13. Сухоруков А. І. Інвестування української економіки : монографія / А. І. Сухоруков, С. І. Пирожков, Г. Г. Шестопапов та ін. ; під ред. А. І. Сухорукова. – К. : НІПМБ, ЗАТ "ВІПОЛ", 2005. – 440 с.
14. IMD announces its 2012 World Competitiveness Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imd.org/news/IMD-announces-its-2012-World-Competitiveness-Rankings.cfm>.